

Kronikk, mandag 21. mars 2011

Gi låvene nytt liv

Låven på Mæle i Stjørdal: Med fjøs i gråsteinsmur fra 1857. Etter planene skal bygningen i framtida romme atelier, galleri, selskapslokaler og whiskydestilleri. Foto: ERIK STENVIK

Byggeskikk og kulturarv i fare: Kronikkforfatteren håper Sør- og Nord-Trøndelag fylkeskommuners byggprosjekt for landbruket sikrer at viktige innslag i vårt kulturlandskap blir bevart.

Erik Stenvik Seniorrådgiver
Fylkesmannen i Nord-Trøndelag
Publisert: 21.03.2011 kl. 08:53
Endret: 21.03.2011 kl. 08:54

«Hvis ikke forfallet er kommet for langt vil det i mange tilfelle være langt rimeligere å bygge om og restaurere en eksisterende bygning enn å erstatte den med en ny.»

Byggeskikken i norske bygder er del av en folkelig kultur som har røtter i det førindustrielle og handtverksbaserte samfunnet.

Den følger uskrevne lover og regler som varierer fra landsdel til landsdel og gjenspeiler landskap, ressurstilgang og tradisjon på stedet. Det finnes over en million bygninger på norske landbrukseiendommer i dag, og i overkant av 225000 av disse er oppført før 1900. Trøndelag har 120000 landbruksbygninger, herav nær 20000 fra før 1900. Som del av kulturlandskapet er norske gårdstun uttrykk for lokal, regional og nasjonal identitet, og dette er en viktig del av kulturarven vår.

I dag er det stor risiko for at mye av dette kan gå tapt. I 2010 var det bare 46300 aktive jordbruksforetak, mens vi i alt har 187000 landbrukseiendommer. De fleste av eiendommene

tjener fortsatt som bosted, mens jorda drives av andre, men hele 35000 gårder er i dag ubebodde.

Det er 460000 registrerte driftsbygninger på landbrukseiendommer, hvorav de fleste har mista sin opprinnelige funksjon, og svært mange står i dag ledige. Det gjelder også på mange av de gårdene som fortsatt er i drift, enten fordi nye bygninger har kommet til, eller fordi det er slutt på husdyrholdet. I tillegg kommer en stor andel av 86000 seterhus, skogskoier og naust, og dessuten 234000 «andre hus» på landbrukseiendommer. Bare i Trøndelag har vi nesten 30000 driftsbygninger og 10000 seterhus og naust, men bare 6670 aktive driftsenheter i 2010.

Landbruket er ei dynamisk næring som påvirkes av en rekke faktorer og endres over tid. Det får også konsekvenser for husbehov og byggeskikk. Enhetslåven, som fikk sin form på 1800-tallet og samla mange funksjoner under ett tak, endra utseendet på den norske landsbygda. De store røde låvene, som er blitt kalt bygdenes katedraler, var ut fra tida en genial konstruksjon der bruk av hest som trekraft og utnytting av tyngdekrafta ved fôr- og gjødselhandtering reduserte det manuelle arbeidet.

Da fôr høsteren ble introdusert omkring 1960 og traktoren i løpet av få år fortrenget hesten som trekraft, kunne graset høstes maskinelt og lagres direkte i silo til vinterfôr. Det var ikke lenger bruk for stall og høylager. Enhetslåvens dager var talte og nye driftsbygninger ble frikobla fra gamle regler for byggeskikk. Stål og betong har erstatta lokale materialer som tre og stein, og etter hvert har nye landbruksbygninger fått preg av prefabrikkerte industrihaller innreda til spesialformål.

Vedlikeholdet av store og uhensiktsmessige bygninger som står tomme representerer ei stor utfordring for eierne, og eneste mulighet for å bevare dem på lang sikt er å gi dem nytt innhold. Heldigvis har vi gode eksempler på nettopp dette fra seinere år. Nye holdninger, mål og virkemidler i landbrukspolitikken har fra 1990-åra og framover gitt gamle bygninger nytt liv. Noen har restaurert gamle driftsbygninger til husdyrdrift eller andre landbruksformål. Andre har tatt i bruk trønderlåner og uthus til serverings – eller møtelokaler i det voksende markedet for tjenester og opplevelser. I mange tilfeller kombineres dette med spesielle tilbud på gården, som laksefiske og jakt, eller knytta til lokalt produsert mat og drikke.

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag og Nord-Trøndelag fylkeskommune har stått bak et prosjekt som skal bidra til å gi tomme driftsbygninger nytt og inntektsbringende innhold slik at de kan gi grunnlag for økonomisk avkastning for eieren og samtidig bevares som viktige innslag i kulturlandskapet til glede for allmennheten. Prosjektet ble lagt til Stjørdal som har rik forekomst av tun med freda og verneverdige bygninger. Det er del av et nasjonalt utviklingsprogram med tittelen «Landbruksbygg og kulturlandskap» som også skal utvikle metoder for kartlegging av kulturhistorisk viktige landbruksbygninger og sikre at det blir tatt landskaps- og miljøhensyn ved oppføring av nye landbruksbygg.

Interessen for å delta i prosjektet var stor, og blant mange aktuelle kandidater ble gårdene Mæle, Fornes og Austkil valgt. Alle har firkanttun som omfatter bygninger med høy alder og verneverdi. Likevel er det store ulikheter, både når det gjelder bygningsmassen og planene for framtidig bruk. På Mæle er eierne bildekunstnere, og den monumentale låvebygningen med underetasje i gråstein fra 1857 skal etter planene romme atelier, galleri, konferanserom og whisky-destilleri. På Fornes drives kornproduksjon og kyllingoppdrett. Der skal etasjeskillet i

en fløy av den store U-forma låvebygningen fra 1860 fjernes slik at den kan gjøre tjeneste som tidsmessig korntørkeanlegg og redskapslager.

Driftsbygningen på Auskil fra 1960-tallet står tom etter at det ble slutt på husdyrholdet, men nå skal den bygges om til overnattingsrom og arrangementslokaler i samband med gårdsturisme. Et viktig kriterium for utvalget var at de tre eksemplene til sammen skulle vise noe av variasjonsmulighetene som finnes for ny bruk av ledige landbruksbygg. Låver og andre landbruksbygninger er en økonomisk og kulturhistorisk ressurs som forfaller og forsvinner i rask takt. Alt kan ikke bevares og gammelt må i mange tilfelle vike for det nye, men det å rive en stor låve er kostbart. Hvis ikke forfallet er kommet for langt vil det i mange tilfelle være langt rimeligere å bygge om og restaurere en eksisterende bygning enn å erstatte den med en ny.

Det er en gevinst både for eieren og for samfunnet dersom en kan utnytte noen av de mange tusen ledige landbruksbygningene i Trøndelag og landet for øvrig til fornuftige formål, og derigjennom bevare dem for ettertida.

[Abonner på Adresseavisen](#)

[Del på Facebook](#)

Twitter

Tips en venn

[Din mening](#)